

Рецензии и книжовни вестн.

Проф. А. Ст. Бешковъ, Стопанското влияние на желъзопжтната линия София—Варна за измѣняване общия обликъ на нѣкои селища. Издание на висшето търговско училище Д-Ценовъ въ Свищовъ, Библ. научни трудове и помагала № 5. София 1940, 112 страници съ нѣколко карти-скици и диаграми. Цена 60 лева.

Тази книга представя единъ важенъ и първи по рода си приносъ въ нашата стопанскогеографска литература. Разглежда се влиянието на желъзопжтната линия София—Варна, която поради значението ѝ е наречена централна, върху развитието на следнитѣ селища—нейни гари: Мездра, Романъ, Червенъ-Брѣгъ, Левски, Павликени, Горна-Орѣховица, Попово и Каспичанъ.

Въ началото се прави кратъкъ физиогеографски прегледъ на Дунавската равнина, гдето се изтъкватъ нейнитѣ природни богатства, главно тѣзи, които я правятъ житница на България. Следъ това проф. Бешковъ се занимава съ главнитѣ пжтища въ Дунавска България преди построяването на централната желъзопжтна линия. Тѣзи пжтища сж били съ меридианна посока и сж обслужвали дунавската ни търговия, по който начинъ сж спомогали за развитието на дунавскитѣ ни градове. Централната желъзопжтна линия, открита въ 1899 г., отправя главната частъ отъ въшната ни търговия къмъ Черно море и чрсъзъ търговията, която се създава по нейнитѣ гари, нѣкои отъ последнитѣ отъ бивши селца ставатъ значителни села, дори градове, какъвто е случая съ Червенъ-Брѣгъ. Отъ повечето отъ тѣзи гари се построиха клоноветѣ—желъзопжтни линии за дунавскитѣ градове и пристанища. Авторътъ дава подробни сведения за изпратенитѣ и полученитѣ стоки въ въпроснитѣ гари. Освенъ търговия, по тѣзи гари се разви индустрия, която сжщо спомогна за развитието и уголѣмяването имъ, както и за градската имъ физиономия.

Първо мѣсто по развитие е показало село и гара Мездра, чието население въ 1892 г. е било само 68 жители, въ 1900 г., значи само една година следъ откриването на желъзопжтната линия, то се покачва на 311 ж., а въ 1934 г. — на 1886 ж. Горна-Орѣховица показва най-малко увеличение на населението си: въ 1892 г. то е 5743, а въ 1934 г. — 8770 ж.

Проф. Бешковъ дава сжщо подробни сведения за духовнокултурното развитие на въпроснитѣ гари, именно за развитието на грамотността на населението имъ, за училищата, читалищата и пр. По този начинъ се попълня цѣлостната културна картина, която представятъ тѣзи селища—гари.

Може би тукъ-тамъ подробнитѣ сведения, които се даватъ, да не отговарятъ напълно на действителността, защото нѣкои отъ тѣхъ сж събирани чрезъ втора ржка, но това сж малки нѣща, които не намаляватъ научната стойностъ на тази, както казахъ въ началото, първа по рода си въ нашата стопанскогеографска литература книга.

Ив. Батаклиевъ

Д-ръ Ел. Раф. Коенъ. Геологията на Герловския край, Сб. въ честь на Проф. Д-ръ Стефанъ Бончевъ, 1941, стр. 327-344.

Герлово бѣше една отъ най-непроученитѣ покрайнини въ България. Д-ръ Ел. Раф. Коенъ прави цененъ приносъ, съ гореспоменатата работа, въ това отношение. Геологията на Герловския край авторътъ разглежда въ следнитѣ точки:

1. Исторически познания, литературни сведения и граници на Герловската котловина, 2. Общъ характеръ на терена, 3. Стратиграфия, 4. Тектонски погледъ, 5. Бележки отъ приложно-геологическо значение и 6. Заключение. Приложено е кратко резюме на френски езикъ, литература, 6 фотоснимки, геологически профили и 1 геологическа карта.

Въ първата частъ се говори за авторитѣ, които даватъ геологически и тектонски сведения за този край. Коенъ възприема напълно границитѣ на областта тъй както ги дава В. Мариновъ въ работата си за „Герлово“. Трѣбва да забележимъ, че вододѣлното било, което служи за западна граница на Герлово не е вододѣлъ между порѣчието на рѣка Голѣма Камчия и р. Бѣли Ломъ, както твърди автора, а между Г. Камчия и р. Янтра респ. р. Голѣма (Биокъ дере). Не е вѣрно, освенъ това, че „гр. Омуртагъ“ (правилното е да се пише гр. Омортагъ) оставалъ по сръдата между „Герлово и Тузлука“. Гр. Омортагъ е въ Тозлука, защото се намира западно отъ вододѣла и въ порѣчието на Омортаговата рѣка, която е притокъ на Голѣма рѣка, а не на р. Г. Камчия.

Въ втората частъ на работата си „Общъ характеръ на терена“ авторътъ дава най-първо тектонски, после орографски, морфотектонски, гидрографски, геоморфоложки и пакъ гидрографски бележки. Прави впечатление, че авторътъ приема подѣлението на Герловската котловина на западенъ по-високъ и източенъ по-низъкъ дѣлъ направено отъ В. Мариновъ. Г-нъ Коенъ говори за нѣкакво силно разпокъсано продълговато плато продължение на тъй-наречения Сакаръ Балканъ, а за Герловската котловина казва, че се очертава като силно разпокъсана платообразна „область“ (?) и че ново название отъ В. Мариновъ „Омуртаговъ рътъ“ не билъ нѣщо раздѣлено отъ Сакаръ Балканъ, както желаелъ да го счита В. Мариновъ. Отъ посоченото е ясно, че на г-нъ Коенъ съвсемъ не е ясно какво представлява въ морфоложко отношение Герловската котловина и начина на нейното образуване. За Омортаговия рътъ буквално ние казваме, че той до сега погрѣшно е смѣтанъ като Сакаръ планина и че той „се протака отъ Тиченската планина и Сакаръ планина къмъ Преславската планина съ посока ю. з. — с. и. и пр.“ (стр. 9). Описанието на рѣкитѣ и обяснението за образуване на тѣхнитѣ долини напълно схожда съ това което намираме въ работата на В. Мариновъ. Г-нъ Коенъ твърди, че „тераснитѣ (денудационни) нива и тераситѣ въ Герловско (стр. 330) не могатъ да се отнесатъ само къмъ кватернера“, както прави В. Мариновъ на стр. 13. На същата страница обаче, Мариновъ говори за денудационни повърхнини — младомиоценска и понтийска, значи по-стари отъ Кватернера т. е. г-нъ Коенъ тукъ е изопачилъ фактитѣ и то съ каква целъ съвсемъ не е ясно.

Въ отдѣлтъ „Стратиграфия“, г. Коенъ дава нова и по-пълна картина въ сравнение съ тая, която за пръвъ пътъ се дава въ географската работа

на Мариновъ. На стр. 334 г. Коенъ буквально пише, че „В. Мариновъ въ геоложката си скица на Герлово, както и въ профилитъ си, означава цѣлата зона заета отъ срѣдния-пѣсъчниковъ хоризонтъ на Хотрива, като Валанжъ“ и прибавя, че това е необосновано. Добре е да припомнимъ на г. Коенъ, че преди да напишемъ горното ние се посъветвахме съ него, понеже той бѣше напечаталъ работата си за Преславската планина, а никой другъ геологъ не бѣше посещавалъ Герловската котловина и г. Коенъ тогава одобри писаното отъ мене и каза, че съмъ правъ. Сега следователно той коригира и себе си. Д-ръ Коенъ установява за пръвъ пѣтъ аптв въ Герлово. Пластоветъ надъ Вардунския баиръ, които по-рано г. Коенъ взелъ за Баремъ, сега „възъ основа на известни паралелизации“, а не възъ основа на вкаменелости, е наклоненъ да ги отнесе къмъ Неокома — Хотрива (стр. 336). Отъ думитъ на Д-ръ Мандевъ (устно съобщение), който напоследъкъ изучава Тозлука, която областъ въ стратиграфско отношение се явява като непосредствено продължение на Герлово смѣта, че работата на Д-ръ Коенъ ще трѣбва да претърпи още доста много корекции.

Следва по-нататкъ отдѣла „Тектонски погледъ“. Прави впечатление, че г. Коенъ говори въ текста нѣща, които не отговарятъ на профилитъ му. Така г. Коенъ говори за синклинали и антиклинали отъ Бѣлъ-брѣгъ до с. Менгишево, а такива не сж отбелязани въ неговитъ профили. Напротивъ профила, който дава на Герлово въ работата си „Общи ориентировачни профили презъ Източна Стара планина“ и пр., е буквально сжщия, който дава и В. Мариновъ. Сжщиятъ профилъ (II°) е приложенъ къмъ сегашната му работа. Плиткитъ синклинали и антиклинали при с. Върбица и на много други мѣста въ Герлово (нормални и напрѣчни), за които говори и В. Мариновъ, сж вторични и незначителни елементи въ общата изоклинална структура на Герловската котловина. Така че въ тектонско отношение г. Коенъ потвърждава напълно онова, което изнесохме въ работата си за Герлово (1936 г.) за пръвъ пѣтъ въ нашата геоложка и географска литература. Въ отдѣла „Бележки отъ приложно геологическо значение“ г-нъ Коенъ намира, че много интересния сероводороденъ изворъ при с. Върбица, около който сж почнали презъ 1938 година сондажни проучвания, е важно указание за петролгеологията на този край. Ние отбелезваме въ работата си за Герлово, отдѣлъ „Минерални богатства“ стр. 46, че признаци за петроль има и при с. Голѣмо Църквище, кждето споредъ думитъ на мѣстния учител е идвалъ нѣкакъвъ си белгийски професоръ съ цель да запази периметри за петроль около това село. Д-ръ Коенъ не отбелязва нищо за това мое указание, което е добре да се има предъ видъ въ бъдеще. Това указание добива значение, като се има предъ видъ заключението на г. Коенъ, че „въ Герловската котловина сжществуватъ необходимитъ структурни форми, както и резервоарни скали, най-сжществениитъ фактори въ петролната геология“.

Работата на Д-ръ Коенъ, като вторъ специаленъ приносъ за проучването на Герлово смѣтаме за добре дошла. Надѣваме се, че подобни по-задълбочени обаче приноси за този край нѣма да закѣснеятъ да се направятъ и отъ други геолози.

В. Мариновъ

П. Константиновъ. Габрово и Габровско. Антропогеографски очеркъ. Габрово, 1940 г. 66 стр. 8°.

През последнитѣ нѣколко години, въ поселищногеографската литература, се появиха доста много съчинения отъ наши учители по география, въ които се разглеждатъ обикновено селищата въ които тѣ сж живѣли или пъкъ учителствували известно време. Това е единъ отраденъ фактъ, който може само да ни радва, защото тѣзи съчинения, макаръ и невинаги напълно съвършени и написани въ духа на модерната поселищногеография съдържатъ богати сурови материали, които могатъ да послужатъ при едно по-задълбочено изследване.

Градъ Габрово е единъ отъ малкото наши градове за които има събрано и публикувано нѣщо повече. Следъ излизането на двата голѣми тома на д-ръ П. Цончевъ „Изъ стопанското минало на Габрово (София 1929 г. стр. 636 + XXXVI) и „Изъ общественото и културно минало на Габрово“ — исторически приноси (София 1934 г., стр. VIII + 797), които съдържатъ извѣстна богатъ материалъ, както и на статията на покойния доцентъ Г. Гунчевъ въ списание „Родина“ презъ 1939 г. „Габрово и Габровско“. (Год. II, кн. II, стр. 99—106) (нецитирана отъ автора), налагаше се написването на една по-конкретна и по-пълна антропогеографска работа, въ която да бждатъ събрани и научно разгледани само онѣзи въпроси, които сж свързани съ поселищногеографското развитие на града и околността.

Новиятъ антропогеографски очеркъ „Габрово и Габровско“ отъ П. Константиновъ не задоволява тази нужда. Отъ самото съдържание на работата се вижда, че авторътъ се е стремилъ да постигне една по-голѣма пълнота при разглеждането, но за жалость той не е могълъ да успѣе въ това направление.

Съдържанието на книгата е раздѣлено на две части: 1. Физикогеографска часть и 2. Антропогеографска часть — историческо и културно-географско развитие.

Авторътъ започва съ главата „Положение“, гдето въ сжщностъ сж изтъкнати условията които се явяватъ като причина за възникването на града. Въ втората глава „Физикогеографски отношения на Габрово и Габровско“, авторътъ първоначално очертава отъ Габровска околия една забележна покрайнина, следъ което се впуска въ геологията и морфологията на този край, гдето сж отбелязани твърде излишни нѣща. Краятъ на тази глава завършва съ единъ орографски прегледъ, който при липсата на една скица къмъ работата има чисто описателенъ характеръ. Въ отдѣлна глава „Хидрография“ е описана рѣчната мрежа, като сж приповетѣрени доста данни отбелязани вече въ първата глава. Климатътъ, растителността и животнитѣ сж разгледани отдѣлно. Въ тази първа физиогеографска часть авторътъ е трѣбвало, вмѣсто да се впуска на мѣста въ толкова ненуждни подробности, да отбележи само най-сжщественото отъ природната обстановка, което има значение за създаването и развитието на гр. Габрово и Габровско.

Въ втората часть на първо мѣсто сж разгледани поселищногеографскитѣ отношения въ връзка съ историята и значението на Шипченския пътъ. Тукъ сж дадени интересни данни за начина по който е станало за селването на Габровско. Авторътъ смѣта, че областта е заселена при тур-

ското завоевание — отъ 14 вѣкъ насетне. Къмъ края на XVI или въ XVII вѣкъ започва сѣществуванието си днешно Габрово, което отъ 1860 год. се превръща въ градъ. За произхода на името на града споръ неможе да има, затова се явява напълно излишенъ този дълъгъ списъкъ на подобни имена отъ всички български земи. Отдѣлно сж разгледани културногеографскитѣ и политически фактори за прогреса на Габровци. Тукъ би могло нѣкои исторически факти да бждатъ дадени съ по-малки подробности. Физиономията на града въ турско време, преди и следъ 1926 г. е предадена много добре. Народното стопанство е разгледано сполучливо. Хубаво би било въ тази глава да бжде проследенъ мѣстопроизхода на работницитѣ заети въ габровската индустрия. Даннитѣ за населението сж много кратки. Тукъ не е разгледанъ единъ важенъ и сѣщестенъ въпросъ — произходътъ на населението въ Габровска околия. Къмъ етнографскитѣ бележки за населението сж вмъкнати нѣкои анекдоти за габровци, което не подхожда за една подобна антропогеографска работа.

Въ техническо отношение е направена грѣшка по отношение избора на букви за заглавията на отдѣлнитѣ глави; второстепеннитѣ заглавия сж дадени съ по-едри букви и обратно. Неизвестно по какви съображения нѣкои важни и интересни заключения на автора сж помѣстени подъ черта.

Въ „Габрово и Габровско“ на П. Константиновъ намираме доста интересни данни, но тѣ сж прѣснати и трѣбва да се търсятъ въ цѣлото изложение. За да бжде единъ истински антропогеографски очеркъ, на работа тата липсва достатъчна пълнота и задълбоченост.

Д-ръ Люб. Диневъ

Архивъ за поселищни проучвания. (*Archives des établissements humains, Archiv für Siedlungs-forschungen, Archives for settlements studies*), редакторъ-основателъ Гунчо Ст. Гунчевъ, редакторъ Д-ръ Здр. Ст. Гунчевъ, София — год. I. (1938), кн. 1 — 4, год. II. (1939 — 1941), кн. 1 — 4. (Паметенъ сборникъ Гунчо Гунчевъ, животъ, научна дейностъ, трудове, София 1941 — кн. 3 и 4).

Крайнитѣ обобщения и синтези въ всѣка една наука могатъ да се изградятъ само въз основа на отдѣлни факти, наблюдения и заключения. Ето защо се явява извънредно необходимо тѣ да бждатъ грижливо събирани, систематизирани и съпоставяни помежду си. Това е толкова по-необходимо при поселищната география, кждето материала съ който се работи е не само така огроменъ, но и много прѣснатъ. Не е достатъчно да се познаватъ само писменитѣ извори, но и богатия суровъ материалъ отъ непосредствени наблюдения и отъ разпитвания на отдѣлни люде запазили въ своята паметъ написанитѣ знания на предшестващитѣ поколения.

И докато научни работници и любители — изследвачи въ областта на нашата поселищна география не липсваха, чувствувахе се належаща нужда отъ едно списание, съ което да се постави единъ по-голямъ редъ въ поселищногеографскитѣ проучвания и да се създаде посрѣдствомъ него едно срѣдище отъ което да излизатъ всички напжтствия и въ което да се събиратъ всички материали. Тази така нарастнала нужда доведе до създаването

на списанието „Архивъ за поселищни проучвания“, чийто редакторъ-основателъ, покойниятъ и незабравимъ Гунчо Ст. Гунчевъ, започна да го издава съ свойствения си идеализъмъ и при пълното съзнание, че съ това начинание ще върши една истинска народополезна работа, въпрѣки всички пречки които неминуемо ще срѣщне. А такива пречки много скоро се появиха и започнаха да спъватъ редовното му издаване.

На списанието е поставена задача: географското, историческото и стопанското проучване на селищата въ българскитѣ земи и въ съседнитѣ имъ области, задача, която смѣло може да се каже до сега е успѣшно осъществена. По-конкретно въ една отъ уводнитѣ си статии Г. Гунчевъ определя пътя на списанието съ думитѣ: „Съ настоящето издание ще може да се внесе известенъ редъ и да се получи общъ погледъ върху поселищнитѣ проучвания у насъ“. . . „Архивътъ ще е мѣстото, гдето ще могатъ да се обнародватъ всички известия, колкото и малки да сж тѣ, за нашитѣ селища, на които попадатъ известнитѣ изследвачи при по-специалната си работа“.

Само при подробно разглеждане на излъжитѣ книжки до сега може да се види какъвъ богатъ и разнообразенъ материалъ се съдържа въ Архива за поселищни проучвания. Групирайки по-долу сроднитѣ статии и разглеждайки ги поотдѣлно, ние ще дадемъ едновременно съ това една върна характеристика на отдѣлитѣ, които сж застъпени въ списанието.

На първо мѣсто трѣбва да поставимъ уводната и програмна статия на Гунчо Ст. Гунчевъ „Поселищно-географскитѣ проучвания въ България. Постижения и задачи“. (год. I, кн. I, стр. 1—37). Въ първата частъ на тази статия авторътъ съ една голѣма вещина и познаване на въпроса обрисова накратко онова което е направено до сега въ областта на поселищната география у насъ, а въ втората частъ очертава близкитѣ задачи които предстоятъ при поселищногеографскитѣ ни проучвания. Все въ кръга на тѣзи напѣтствени статии сж тѣзи на д-ръ Ив. Дуйчевъ „Проучване на миналото на нашитѣ селища“ (год. I, кн. I, стр. 38—47) и на Хр. Ст. Хинковъ „Проучване на нашето стопанско минало“ (год. I, кн. 4, стр. 3—15). Въ първата статия се прави единъ прегледъ на начинитѣ по които се е вървѣло до сега при историческото изследване на нашитѣ селища, като се даватъ ценни указания за онова което предстои да се направи. Въ втората статия авторътъ проследявайки онова, което е направено до сега въ връзка съ проучване на стопанското ни минало, дава нови препорѣки, като изтъква, че „много материали за нашето стопанско минало могатъ да се събератъ при изследване на селищата ни“.

Втората група статии сж предназначени да дадатъ подробно антропогеографско изследване на нѣкои наши градове и села. Съ малки изключения повечето отъ тѣхъ сж написани въ духа на познатитѣ вече рѣководства за антропогеографски проучвания на нашитѣ селища. Това сж работитѣ: на Й. Захариевъ „Кюстендилъ“ приносъ къмъ поселищногеографскитѣ проучвания на нашитѣ градове (год. I, кн. I, стр. 48—106), въ която статия особено интересна и съществена се явява поселищногеографската

часть; на А. т. Алексиевъ „Градъ Пловдивъ“ — географско-стопанско развитие (год. II, кн. 1, стр. 5—34), въ която статья авторътъ се е постаралъ да изтъкне зависимостта между географскитѣ условия и развитието на града съ огледъ на стопанството; на Дим. Ст. Николовъ „Харманлий“ — поселищногеографски проучвания (год. II, кн. 2, стр. 131—173); на Игнатъ Пенковъ „Село Казичане“ — приносъ къмъ поселищногеографското изучаване на Софийската котловина; на Тянко Йордановъ „Село Князь-Борисово — Харманлийско“ — приносъ къмъ поселищногеографскитѣ изучавания на Тракия; на А. т. Цвѣтковъ „Село Долна Баня—Ихтиманска околия“ — поселищни и културно-исторически бележки за селото и котловината.

Трета група статьи иматъ назначението да дадатъ на четеца преводи отъ мъчнодостъпни, но интересни по своето съдържание стари пътешествия и описания на България. Дадена е въ преводъ часть отъ много ценната за българитѣ и представляваща голѣма библиографска рѣдкостъ книга на генералъ-щабния полковникъ Г. Енехолю „Notice sur les villes situées, au delà des Balkans; occupées par les Troupes Russes pendant la glorieuse campagne de 1829, St. Petersburg 1830, подъ надсловъ „Бележки върху градоветѣ отъ татъкъ Балкана“ отъ С. Бояджиевъ (год. I, кн. 1, стр. 120—129). Много належаще е това съчинение да бже преведено изцѣло, тъй като въ него се дава една крайно безпристрастна и много вѣрна картина на населението въ Източна Тракия, която въ настоящия моментъ е напълно обезбългарена. Ив. Дуйчевъ е публикувалъ „Описанието на България отъ 1640 г. на архиепископа Петъръ Богданъ“ (год. II, кн. 2, стр. 174—210). Това е първото географско и историческо изучаване на българскитѣ земи, направено отъ българинъ, въ което се намира много цененъ материалъ за селищата, населението и стопанството презъ него време. Ив. Кр. Стойчевъ публикува „Пжтуването на Карла XII Шведски презъ българскитѣ земи въ 1713—14 г.“ (год. II, кн. 1, стр. 61—72), съ което установява, възъ основа на шведски източници точния маршрутъ на Карлъ XII Шведски презъ Източна България. Покойниятъ Стоянъ Аргировъ е направилъ голѣма услуга на българската географска наука съ превеждането изцѣло на географското описание на Хаджи Калфа „Румелия и Босна“ (год. I, кн. 2, стр. 63—110; кн. 3, стр. 48—98, кн. 4, стр. 75—100), направено по нѣмското издание на Й. фонъ Хамеръ и снабдено съ обяснителни бележки. Гълъбъ Д. Гълъбовъ е направилъ допълнителни бележки къмъ този преводъ подъ надсловъ: „Общи допълнителни бележки за Хаджи Калфа и за географското му съчинение Джиханнума, въ което сж описани Румелия и Босна (год. I, кн. 4, стр. 101—104). Къмъ този родъ статьи можемъ да прибавимъ и много ценната за антропогеографа работа на В. Миковъ „Стари пътешествия презъ българскитѣ земи, преведени на български езикъ“ (год. I, кн. 1, стр. 107—120). Тази статья е написана съ единствената цель да улесни използването на онѣзи бележки и сведения на чужденцитѣ пътешественици за времето отъ 15—19 вѣкъ, които сж преведени на български езикъ и сж прѣснати изъ разни книги и списания.

Безспорен факт е, че турските архиви крият в себе си извънредно богат материал за нашето минало, който за жалост е все още мъчно достъпен. Затова отдѣленото мѣсто въ списанието за нарочен ъддѣлъ „Изъ турските архиви“ заслужава да бъде особено отбелязано. Тукъ сж помѣстени две работи отъ Петъръ Миятевъ „Нѣколко турски документи отъ XVI в. по продоволствието на султанската войска съ овце отъ близкитѣ селища (год. I, кн. 1, стр. 130.—136) и „Селищнитѣ имена отъ Софийско презъ турско време“. (год. II, кн. 1, стр. 110—112) снабдени съ обяснителни бележки и отъ В. Шановъ съ бележки отъ Й. Захариевъ „Единъ турски ферманъ въ връзка съ Чипровското въстание и разрушението на Чипровци“ (год. I, кн. 2, стр. 56—62). Отъ съдържанието на тѣзи статии се вижда колко необходимо е да се познаватъ турскитѣ документи при поселищногеографскитѣ ни изучавания.

Пета група статии засѣга въпроса за миналитѣ поселищни отношения, които сж отъ особено значение за проучването на културния ландшафтъ на дадена област. Тукъ покойниятъ Гунчо Ст. Гунчевъ излиза пакъ съ една напжтствена статия „Изчезналитѣ селища въ България“ (год. I, кн. 2, стр. 38—55). Въ нея той опредѣля понятието изчезнало селище, като дава указание въ кои писмени паметници можемъ да търсимъ сведения за изчезналитѣ селища, какви сж задачитѣ на всѣки изследвачъ на изчезнали селища и кратъкъ въпросникъ за изследване на изчезналитѣ селища въ България. Отъ сжщото естество е и статията на полк. о. з. Ив. Кр. Стойчевъ „Нѣколко упжтвания за проучване миналото на страната ни“ (год. I, кн. 3, стр. 110—112), както и работата на Никола Ст. Койчевъ „Два изчезнали града въ Новозагорско“ (год. I, кн. 4, стр. 62—74), който опредѣля мѣстото на изчезналитѣ градове Юлень градъ и Авли.

Шеста група статии сж помѣстени въ ъддѣла „Неправилно преименувани селища“. Тукъ проф. Ив. Батаклиевъ излиза съ статията „Преименоване на селищата въ България“ (год. I, кн. 3, стр. 99—101), въ която разглежда накратко въпроса и публикува конкретна статия подъ надсловъ: „По въпроса за преименованитѣ селища въ Пазарджишка околия“ (стр. 101—105). Тукъ следватъ още статиятѣ „Нѣколко промѣни на древни селищни имена“ отъ П. Делирадевъ (стр. 105—107) и „Лошо преименувани селища въ Ново-Загорска околия“ отъ Н. Ст. Койчевъ (стр. 107—109). Всички тѣзи статии показватъ колко внимателно трѣбва да ставатъ изобщо всички преименувания.

Седма група статии разглеждатъ въпроса за преселническитѣ движения, които въ антропогеографията заслужаватъ едно особено внимание. Хр. Н. Гандевъ съ работата си „Преселението на тракийски българи и гърци въ България презъ 1878—79 год.“ (год. I, кн. 2, стр. 3—15) освѣтлява, по неиздани документи, обезбългаряването на Изт. Тракия и ролята на гърцитѣ изселили се по сжщото време въ Изт. Румелия. Твърде интересна е статията на Дим. Ярановъ „Вжтрешната колонизация въ Турция“ (год. II, кн. 1, стр. 35—55). Тя дава неиз-

вестни сведения за начина по който се извършва вътрешната колонизация въ Турция на прииждащите отъ всички краища на Балканския п-овъ колонисти: турци и мохамедани.

Въ една друга група статии се поставя на разглеждане въпроса за произхода на нѣкои народности и вѣрски малцинства. Съ статията на Добри Поповъ „Гърцитѣ“ въ Елховско“ (Год. I, кн. 3, стр. 3—34) се разяснява една тѣжна страница отъ нещастната съдба на българския народъ — погърчването на чисто българското елховско население. Отъ сѣщия родъ е и статията на К. Младеновъ „Одринскитѣ гагаузи“ (год. I, кн. 4, стр. 51—61).

Има и цѣла редица други по-големи и по-малки статии съ най-разнообразно съдържание. Напр. отъ Георги П. Аяновъ „Привилигирвани области въ Североизточна Странджа“ (год. I, кн. 2, стр. 26—27) съ която се даватъ указания за миналитѣ поселищни отношения въ Североизточна Странджа; отъ П. Диневъ „Търговскитѣ сношения на Софийнци съ Цариградъ презъ XIX вѣкъ“ (год. I, кн. 3, стр. 35—47) — необнародвани писма, отъ които може да се види какви сж били занаятитѣ и търговията въ София и Софийско; отъ А. П. Маджаровъ „Аккоюнскиятъ панаиръ“ (год. II, кн. 1, стр. 56—60); отъ Ст. Станимировъ „Въ София преди 54 години“ (год. I, кн. 2, стр. 16—25).

Въ Архива има отдѣлъ „Малки приноси“, въ който сж помѣстени статии съ кратко, но интересно съдържание: отъ Т. Д. Герасимовъ „Градове по Черноморското крайбрежие върху една антична карта“ (год. I, кн. 2, стр. 111—114), където се разглежда най-старата оригинална карта на нашия Черноморски брѣгъ; отъ В. Атанасовъ „Бележки за село Чупрене—Бѣлоградчишко“, „Порѣка Струма“ (год. II, кн. 1, стр. 111—117) и „Крепостта некрополътъ и пещерниятъ манастиръ при с. Молаали—Св. Петъръ, Видинско“ (год. II, кн. 2, стр. 218—222).

При поселищнитѣ проучвания географскитѣ имена се поставятъ често на обсъждане. Интересна въ това отношение е статията на Пш. Зволдински „Произходъ на мѣстното име Копрившица“ (год. II, кн. 2, стр. 211—217).

Архивътъ съдържа още отдѣлитѣ: „Вести“, „Книжовни оценки“ и др.

Съ смъртта на редактора-основателъ Г. Гунчевъ презъ 1940 г. се разстройва извънредно много работата по издаването на Архива. Най-близкитѣ наследници на покойния решаватъ да субсидиратъ издаването на архива, за да може да излиза и заанапредъ. Редакционниятъ съветъ се преустройва и за редакторъ на списанието остава единъ отъ братята — д-ръ Здр. Гунчевъ. 3. и 4. книжка отъ втората годишнина е решено да излизатъ наедно и да бждатъ посветени на творчеството на сѣщия покойникъ.

Втората годишнина на Архива се приключва съ издаването на 3. и 4. книжка заедно и като частъ отъ списанието и като отдѣленъ паметенъ сборникъ Гунчо Гунчевъ (IV + 291 стр.). Това е единъ сборникъ за който можемъ смѣло да кажемъ, че е първи по рода си въ нашия общественъ животъ, не само по своето съдържание, но и по своя оригина-

ленъ замисълъ. Въ общи черти сборникътъ е раздѣленъ на две части. Първата часть започва съ статията „Гунчо Ст. Гунчевъ, животописъ, обществена дейность и научно творчество“ (стр. 1—48) отъ брата на покойника—д-ръ Здр. Гунчевъ. Въ нея е дадена една пълна и жива биография на рано починалия ученъ. Следъ нея се редятъ статии, които характеризиратъ Гунчева като антропогеографъ (Ив. Батаклиевъ), като геоморфологъ (Дим. Ярановъ), като историкъ (Ив. Дуйчевъ), като археологъ (В. Миковъ), като преподавателъ и съветникъ (Игнатъ Пенковъ, Мих. Мичевъ), като приятелъ и човѣкъ (П. Диневъ). Останалата по-голяма часть отъ книгата е посвѣтена на Творчеството на Гунчева. Въ нея сж подредени по хронологиченъ редъ всичкитъ му трудове (статии, рецензии и бележки), печатани въ наши и чужди списания. Голъма часть отъ тѣхъ сж препечатани въ оригиналъ, други пъкъ сж предадени въ резюме. Къмъ края се редатъ нѣколко следсмъртни публикации на намѣрени ръкописи. Изпълнението на този следсмъртенъ сборникъ е таково, че съ помощта на него всѣки може да добие една отлична представа за живота, научната дейность и трудоветъ на покойния ученъ.

Разглеждаме ли съдържанието на списанието на излѣзлитъ две годишнини прави впечатление, че стремежътъ на редактора е билъ да бждатъ помѣстени въ него само добре издържани статии, съ богатъ и разнообразенъ материалъ. Предъ видъ на толкова богатото съдържание и на задачитъ които сж поставени съ издаването на „Архива за поселищни проучвания“, решението на братята на покойния Г. Гунчевъ да продължаватъ неговото издаване е повече отъ похвално. А това може да стане само съ подкрепата на всички онѣзи, които боравятъ съ този родъ материя и иматъ присърдце събирането и съхраняването на поселищногеографски материали.

Д-ръ Люб. Диневъ.

Сава Н. Ивановъ, капитанъ I. рангъ о. з., Библиография за Черно море и крайбрежията му. Издание на Черноморския наученъ институтъ—Варна, № 1. 4¹, 268 стр., Варна, 1940 год.

Рѣдки сж онѣзи науки, при които нуждата отъ библиографски справочници се чувствува така остро и наложително както при географската наука. При съдържание, което чертае допирнитъ линии между природнитъ и хуманитарни дисциплини и при една методология, която подчинява сложния физиогеографски процесъ, социалнобитовия животъ и многоликата стопанска структура на единъ общъ хорологиченъ принципъ, неминуемо се налага, щото работниците въ областта на географията да разполагатъ съ точни и по възможность пълни библиографски нарчници.

Две сж началата на които се изгражда географската библиография: принципътъ на ландшафтнитъ елементи и принципътъ на ландшафтното локализиране. Тѣзи начала сж легнали въ основата на дветъ най-известни географски библиографии: *Bibliographie Géographique Internationale*, издавана отъ известното съ географскитъ си издания парижко издателство Armand Colin (излиза вече 49 години) и *Geographisches Jahrbuch*, издавана отъ близкото до географскитъ научни интереси нѣмско издателство Justus Per-

thes — Gotha, редактирано от хамбургския професор по география Ludvig Mecking (до сега излезли 55 годишници).

Ние нѣмаме областна или цѣлостна географска библиография за българскитѣ земи. Въ споменатитѣ по-горе международни географски библиографии нашата географска книжнина е слабо представена. Текущата библиография, която се дава редовно въ всѣка книжка на „Известията“ отъ 1933 год. насамъ не може да се приеме за пълно удовлетелна, а текущитѣ библиографски сведения по нашитѣ научни периодични издания, освенъ че сж прѣснати въ отдѣлнитѣ книжки на различни списания, но не се водятъ нито пълно нито редовно. Цѣлостната библиография стои още по-назадъ. Само литературата върху геологията на българскитѣ земи за периода 1828—1928 год. е събрана въ „Прегледъ на литературата по геология, палеонтология и пр.“ на Н. Николовъ и Д-ръ В. Г. Радевъ.

При това състояние на библиографията за географската литература върху българскитѣ земи и при тази силно осезаема нужда отъ подобна библиография, съ радостъ се посрѣща излизането на така добре подредената и богато издадена „Библиография за Черно море и крайбрѣжията му“ на председателя на Черноморския наученъ институтъ Сава Ивановъ.

Авторътъ на „Библиографията“ е известенъ не само като флотски офицеръ и организаторъ на устоитѣ на Българския морски съговоръ, но и като добъръ познавачъ на морската наука и въ частностъ на черноморската хидрография и черноморскитѣ проблеми. Споредъ думитѣ на самия авторъ тази библиография е плодъ на 20 годишна настойчива и неуморна работа. И действително, само продължителна настойчивость, любовъ къмъ работата и добра научна подготовка по предмета може да осигури добритѣ качества на една подобна разностранна библиография. Въ нея, върху основата на ландшафтния принципъ при географската библиография сж събрани 3515 заглавни названия на работи засѣгащи картографията, метеорологията, климатологията, хидрологията, биогеографията, хидробиологията, геологията, етнографията, археологията, историята, стопанството и пр. пр. на Черно море и неговитѣ брѣгове и крайбрѣжия. Значителна частъ отъ библиографираната литература засѣга непосредствено българскитѣ води и българското крайбрѣжие на Черно море. Заглавията на статитѣ и отдѣлнитѣ съчинения сж подредени по азбучния редъ на авторитѣ. Всѣко заглавно название носи и пореденъ номеръ, което улеснява бързото намиране на съответната работа въ приложения къмъ края на книгата „Указател“, гдето литературата е сгруппирана по специалности. Авторътъ се е стрѣмилъ да събира библиографскитѣ материали отъ първа ръка, въ която насока той е постигналъ наистина доста много. За нѣкои отъ библиографиранитѣ работи се посочва и библиотеката, въ която тѣ се намиратъ съ съответнитѣ сигнатури. Безспорно, последнитѣ указания улесняватъ извънредно много научния работникъ. Би трѣбвало да се обърне по-големо внимание върху пълнотата на библиографскитѣ извлечения (известни сж голѣмитѣ трудности, които се срѣщатъ въ това направление), а също така да се отстраняватъ нѣкои чисто белетристични работи, чието мѣсто не е въ една строго научна библиография.

По отношение пълнотата на разглежданата работа, трѣбва да се каже, че най-пълно е представена хидрологията на Черно море—тя е специалността на автора и ядро на цялата библиография. Обаче, литературата върху геологията, тектониката, геоморфологията и кватернерната история на черноморскитѣ крайбрежия и черноморския басейнъ е представена непълно, а въ нѣкои случаи дори незадоволително. Естествено, това сж въпроси, които стоятъ по-далечъ отъ кръга на научнитѣ интереси на автора и за избѣгване на пропуски и непълноти въ това отношение последниятъ е трѣбвало да прибѣгне до сътрудничеството на физиогеографа. Известно е, че хидрохимията, хидробиологията и пр. на воднитѣ басейни е въ зависимост не само отъ съвременната физиогеографска обстановка, но и отъ геоложкото и морфоложко развитие на тѣзи басейни. Въ това направление отъ особено значение за черноморската хидрология представя четвъртичната и съвременна история на Черноморския басейнъ. Новата литература по този въпросъ е библиографирана недостатъчно пълно въ разглежданата книга. Тукъ ще спомена само нѣколко групи отъ въпроси, въ връзка съ които се появи изобилна литература върху терциерната история на Черноморския басейнъ, голѣма частъ отъ която не е отбелязана въ въпросната библиография:

1. Резултатитѣ отъ експедицията за изследване наслагитѣ на черноморското дъно въ връзка съ Кримското земетресение презъ 1927 год. (Е. Скорцовъ).

2. Петрографскитѣ, геоложкитѣ, тектонскитѣ и сеизмоложки изучвания на Кримския п-въ на Ф. Ю. Левинсонъ — Лесингъ, М. В. Муратовъ, А. Моисеевъ, Н. В. Райко.

3. Дългогодишнитѣ изучвания на Б. Ф. Добрининъ върху брѣговата морфология на п-въ Кримъ.

4. Изучванията върху четвъртичнитѣ тераси по черноморскитѣ брѣгове на П. Православлевъ, О. Н. Михайловская, Б. Л. Личковъ.

5. Изводитѣ върху четвъртичната история на Черно море на А. Д. Архангелский, Н. М. Страховъ, Б. Л. Личковъ, Л. А. Варданянцъ, А. Л. Райнхардъ.

6. Изучванията върху произхода на Босфора и Дарданелитѣ на Choiseil — Gouffier, M. Neumaug, A. Philippon, Th. English, W. Penck, E. Chaput.

7. Изучванията върху произхода на Дунавската делта на G. Vâlsan и Dr. Vasilescu.

8. Фитогеографскитѣ проучвания на Кримския п-въ и Странджа на Е. В. Вулфъ, Д. Йордановъ и пр.

Не сж прегледани, или само частично сж прегледани, специалнитѣ географски списания като Землеведение, Изв. Госуд. географ. о-ва, Ученые записки Моск. гос. универс. — География, Annales de Géographie, нѣкои отъ докладитѣ на Международнитѣ географски конгреси и пр.

Пропуснати сж нѣкои работи печатани въ наши списания (Известия на Бълг. геогр. д-во, Списание на БИАД и пр.).

Посоченитѣ непълноти и пропуски не могатъ да намалятъ стойността на разглежданата работа. Положениятъ трудъ, проведенъ методически въ продължение на дълги години успоредно и въ съгласие съ широка научна и обществена дейностъ издига „Библиографията“ до капиталенъ трудъ, въ който е очертано научното поприще на единъ български ученъ.

Ж. Гължбовъ

Годишник на Български алпийски клубъ. Annuaire du Club Alpin Bulgare, Jahrbuch des Bulgarischen Alpenklubs. кн. IV. 1940 г. стр. 119.

Излизането на IV. книга на „Годишника“ се съвпада съ 10-годишнината отъ основаването на клуба. Посветена е на паметъта на 5 души планинари.

Статитѣ, които иматъ значение само за планинарството сж отъ д-ръ Пеневъ и отъ д-ръ Смедовски. Статитѣ, които иматъ прѣкъ досѣгъ съ географията и на които ще се спра сж отъ: Делирадевъ, Пауновъ, Кировъ, Георгиевъ и Бакаловъ.

П. Делирадевъ—Срѣдна Рила и нейнитѣ поддѣления. Раздѣля тази частъ на 4 дѣла. За граница взима рѣкитѣ. Дава пространството и срѣдната височина. Въ първия дѣлъ, върхътъ Канарата на картата е посоченъ 2588 м., а споредъ даннитѣ на Военния геогр. институтъ е 2601 м. Поправя в. Узунъ тепе на в. Кара Аланица, което име носятъ близката рѣка и езера. Добре е да има единство между имената на картата и въ текста, а не Чемерна — Чумерна, Павлевъ връхъ — Павловъ връхъ. Въ третия дѣлъ, описва мѣстото на Халовитото езеро, а би трѣбвало и на картата да се отбележи. Ридътъ Драганица е правилно отбелязанъ още въ картата 1:50000. Въ четвъртия дѣлъ, авторътъ поправя разпространеното име Сухия Чалъ на Воденъ Чалъ, понеже първото име е осмисленото турско — Су Чалъ. Най-високиятъ връхъ на рида Иозола, авторътъ дава в. Погледецъ 2573 м., а споредъ В. Г. Институтъ е в. Иозола 2691 м. За имената на върховетѣ—стреми се да имъ дава български такива. Гдето е възможно дава произхода на името и го превежда. За тази целъ е използвалъ стари архиви и съвременна книжнина. Авторътъ е известенъ съ своитѣ по-предидни орохидрографски проучвания и съ тази си работа дава ценна добавка за рилскитѣ мѣждодостъжни високопланински райони.

П. Пауновъ—Морфометрични и температурни измѣрвания на „Седемтѣ рилски езера“ въ Северозападна Рила. Статията се състои отъ обща частъ и специална. Въ общата частъ дава погрѣшно опредѣление за морфометрията, че тя изучвала земнитѣ форми и тѣхното измѣрение. Само второто е вѣрно. Морфометрията е частъ отъ науката за земнитѣ форми—геоморфологията; тя дава цифрова характеристика на земеповърхнитѣ форми. Дава четири известни способа за измѣрване на площта. Спира се на два способа за лотуване. Дава и две формули за намиране обема на езерата. Сжщо дава една формула за изчисление изрѣзаността на брѣговата линия. Въ специалната частъ е дадена изобатна карта за всѣко езеро, но не е отбелезано презъ колко метра сж изобатитѣ. Начертани сж батографни криви (отъ автора наречени хипсографни), които представятъ срѣдния видъ на наклона на езерното дъно. Добре би било, ако бѣше даденъ и действителния видъ на наклона на езерното дъно чрезъ профили. Отъ разбора на батографнитѣ криви личи, че и първото езеро спада къмъ езерата съ рѣзъкъ спусъкъ на дъното, а не както е причислено къмъ езерата съ полегато спускащи се езерни дъна. Въ сжщностъ, кривата на първото езеро прилича на тази на четвъртото. Това се потвърждава и отъ мѣстоположението му. За температурата на езерата установява, че тя се

понижава въ вертикална посока въ дълбокитѣ езера, а въ плиткитѣ — е еднаква въ различнитѣ дълбочини.

При измѣрванията, той засѣга 10 елемента, а предишнитѣ изследвачи*) — само четири. При нумерацията на езерата, почва съ най-високото. По-правилно е да се почва съ най-ниското, тъй като посетителтъ обикновено идва отдолу и ги брой нагоре, независимо отъ това, че тѣ могат да се посещават и отъ къмъ монастира. Последното нумериране е възприето отъ Военния географски институтъ.

Необходимо е да се приеме единия начинъ, въ противенъ случай не може да се разбере, за кое езеро се говори. Като сравнимъ всички досегашни измѣрвания, може да приемемъ за най-вѣрни тѣзи на Пауновъ, понеже той посочва и способитѣ, посрѣдствомъ които е получилъ тѣзи данни. Макаръ и да е започналъ изучаването съ друга целъ, той ни е далъ първото пълно морфометрично изучаване на частъ отъ нашитѣ високопланински езера.

Въ статията си „Метеорологични условия за зимното планинарство въ Югозападна България“, К. Кировъ обяснява ролята на главния метеорологиченъ факторъ—снѣга, за зимното планинарство. Даннитѣ взема отъ петгодишни наблюдения (1935—1939 г.) по Мусаленския масивъ и Витоша. Разглежда влиянието на температурата върху качеството на снѣга. Въ връзка съ това засѣга хода на изотермъ 0° С и въпроса за климатичната снѣжна граница. Автортъ изтъква, че презъ зимата, инверсията на въздушнитѣ маси, които сж близко до планинскитѣ склонове, е напълно нормално явление. Разглежда сжщо неблагоприятнитѣ фактори за зимното планинарство—облачността, мъглата и вѣтъра.

Георги Ст. Георгиевъ разглежда въ работата си „Цвѣтната фотография и планинарството“ съвременнитѣ способности за снимане на цвѣтни фотографни образи. Дава по-важнитѣ характеристики на цвѣтнитѣ емулсии на кодахромъ (американска) и афаколоръ (германска). Значението на цвѣтната фотография е очевидно, а необикновено широко приложение ще придобие при географското преподаване.

Цененъ приносъ представлява статията на Д. Бакаловъ — Приносъ къмъ метеорологичното изследване на връхъ Мусала. Следъ като разглежда първопричината на атмосферната циркуляция, той се спира върху даннитѣ отъ станцията на Мусала, наблюденията на която се доближаватъ много, до условията на наблюденията въ свободната атмосфера. Въ крайнитѣ скокове на температурата, автортъ вижда проявитѣ на единъ твърде сложенъ динамиченъ фактъ, а именно, нахлуването на тропични и арктични въздушни маси. Това се потвърждава, споредъ него, и отъ абсолютната влажностъ, която е много малка въ арктичнитѣ, а голѣма въ тропичнитѣ маси. Малкитѣ стойности на температурнитѣ градиенти за зимнитѣ месеци на Черни връхъ и Мусала не могат да се обяснятъ съ една радиационна инверсия, поради чисто орографски причини,

*) Д. Илковъ. Екскурзия до езарата на Рила. Сб. Н. У., кн. 14 1897. Svijič. Das Rila Gebirge und' seine' ehemalige Vergletscherung. Zeitschr. Gesell. Erdk. Berlin. Bd. XXXIII. 1898. № 4.

Senta Leutelt — Kipke: Hydrographische und hydrochemische Untersuchungen an Hochgebirgsseen des Bulgarischen Rilo Dag. Archiv für Hydrobiologie. Bd. XXVIII. s. 415 — 436, 1935.

но че върховетъ сж обхванати отъ горната граница на нахлулитъ при земята студени въздушни маси. Този градиентъ е близкъ до инверсионния, но повече подхожда на градиентитъ на преходнитъ слоеве, въ които вследствие обмѣна, става изравняване на свойствата, на граничащитъ въздушни маси. Въз основа на 6 годишни наблюдения, авторътъ ни обяснява по новъ начинъ главнитъ метеорологични явления, които ставатъ около Мусала и Черни връхъ. Ясно е, че изводитъ на автора не се сходятъ съ тѣзи дадени отъ К. Кировъ.

Годишникътъ съдържа много угледни снимки отъ високитъ наши планини. Добре би било статитъ да иматъ резюмета на чуждъ езикъ, както това е сторено въ предишния годишникъ.

Ил. Ивановъ